

13. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. № 538 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1072.4960.0>

УДК: 336.711

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ ЯК РЕГУЛЯТОР ВАЛЮТНОГО РИНКУ: ПРОБЛЕМИ ПОСТКРИЗОВОГО ПЕРІОДУ

Веріга Г. В.,

*к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Донецького державного університету управління*

Надано авторську дефініцію валютного регулювання, схарактеризовано функції НБУ як регулятора валютного ринку, систематизовано інструменти валютного регулювання НБУ, визначено особливості їх використання у посткризовий період та реакцію на них валютного ринку України.

Ключові слова: валютне регулювання; ринок; інструменти; посткризовий період

Дана авторская дефиниция валютного регулирования, охарактеризованы функции НБУ как регулятора валютного рынка, систематизированы инструменты валютного регулирования НБУ, определены особенности их использования в посткризисный период и реакция на них валютного рынка Украины.

Ключевые слова: валютное регулирование; рынок; инструменты; посткризисный период.

An author definition of exchange control was given, functions of NBU as a currency market regulator were characterized, instruments for NBU exchange control were systematized, features of their usage in a post crisis period and reaction of Ukrainian currency market on them were determined.

Key words: exchange control; market; instruments; post crisis period.

Постановка проблеми в загальному виді, зв'язок з науковими й практичними завданнями. Центральні банки посідають важливе місце в системі валютного регулювання національних економік, а його інструменти мають значний вплив на досягнення кінцевих цілей економічної політики. Інтеграційні процеси можуть служити сприятливим підґрунтям для підвищення незалежності центробанків з політико-економічної точки зору, порівняно з випадком, коли б посилення автономного статусу монетарних органів розглядалося б виключно у внутрішньополітичному контексті.

Національний банк України (НБУ) є головним органом валютного контролю. Він докладав значних зусиль з регулювання валютного ринку у кризовий період. Протягом 2011-2012 рр. ситуація на валютному ринку України стабілізувалася, однак проблеми посткризового періоду мають свою специфіку,

що обумовлює необхідність використання спеціальних інструментів валютного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання валютного ринку знаходяться у центрі уваги багатьох вчених. Сас Б. Б. [1] визначає валютне регулювання як систему законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій із валютними цінностями державними органами влади на території країни, спрямованої на забезпечення економічного зростання. Таким чином, він обмежує об'єкт валютного регулювання лише валютними операціями. Резнікова О. О. [2] уточнює поняття «валютне регулювання» шляхом виділення державних і ринкових регуляторів курсу валюти та руху валютних цінностей як на національному, так і на міжнародному рівнях. Державне валютне регулювання визначається як сукупність форм та заходів, які запроваджуються уповноваженими державними органами на національному та міжнародному рівнях в межах законодавчо встановленого порядку відповідно до цілей валютної політики. Підвищення рівня ефективності використання монетарних інструментів макроекономічного регулювання перебуває у прямій залежності від величини золотовалютних резервів, що зміцнює роль НБУ у системі державної влади, уможливорює масштабне неінфляційне рефінансування комерційних банків і посилює вплив монетарного сектору на реальний сектор вітчизняної економіки [3]. Береславська О. І. вводить поняття репресивності механізму валютного регулювання в Україні [4]. При цьому інструменти фінансових репресій являють собою адміністративні або прямі заходи центрального банку, що обмежують проведення валютних операцій. Мелих О. Ю. проаналізовано та розкрито основні науково-емпіричні гіпотези щодо проблеми проведення валютних інтервенцій як одного із домінуючих інструментів реалізації валютно-курсового регулювання [5].

Виділення нерозв'язаних питань. Незважаючи на наявність публікацій із проблем валютного регулювання, валютна політика НБУ у посткризовий період не отримала відповідного наукового обґрунтування.

Загальна мета дослідження – систематизація інструментів валютного регулювання НБУ та визначення особливостей їх використання у посткризовий період.

Основні результати дослідження. НБУ здійснює валютну політику, виходячи з принципів загальної економічної політики України, і виконує важливі функції у сфері валютного регулювання, серед яких [6]: складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України; контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України; визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам; видає обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України; нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики; видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування; установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют,

виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях; установлює за погодженням з Міністерством статистики України єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасною подачею; забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Незважаючи на важливість функцій регулювання валютного ринку, термін «валютне регулювання» не має нормативно-правової дефініції. Проект Закону України «Про валютне регулювання та валютний контроль в Україні» визначає «валютне регулювання» як інструмент валютної політики, за посередництвом якого здійснюється регулювання валютних відносин шляхом регламентації міжнародних розрахунків та порядку проведення валютних операцій [7]. Вадю цього визначення є використання в дефініції такого ж поняття, як і в терміні, що визначається («регулювання»).

Методи валютного регулювання поділяються на адміністративні і економічні. Валютне регулювання має дві форми дії – пряму (девiзна політика, валютні обмеження, регулювання рівня конвертованості валюти, корекція облікових ставок НБУ, регулювання режиму валютного курсу) і непряму (процентна політика, управління валютними резервами, регулювання платіжного балансу). Що стосується таких форм валютного регулювання, як девальвація та ревальвація, то при фіксованому валютному курсі вони є інструментом прямої дії. При плаваючому валютному курсі девальвація (ревальвація) проводиться державою за допомогою опосередкованих дій – операцій на відкритому ринку, заходів грошово-кредитної політики та інших операцій, які сприяють зниженню (підвищенню) валютного курсу.

У 2011 р., відповідно до умов Меморандуму про економічну та фінансову політику в рамках спільної з МВФ програми «Стенд-бай», НБУ встановлював офіційний курс гривні до долара США на рівні середньозваженого курсу продавців і покупців на безготівковому сегменті валютного ринку за попередній робочий день з можливим відхиленням $\pm 2\%$. При цьому щоденні відхилення офіційного курсу гривні від ринкового впродовж року не виходили за встановлені межі та коливалися від $+ 0,04\%$ до $- 0,54\%$. Офіційний курс гривні відносно долара США протягом 2011 р. знизився на $0,4\%$, тоді як у 2010 р. відбулося його зміцнення на $0,3\%$. Офіційний курс гривні до долара США за 2012 р. майже не змінився і на кінець року становив $7,9930$ грн /дол. США. Відносно євро гривня знецінилася на $2,32\%$ ($10,5372$ грн /євро), а відносно російського рубля – на $5,46\%$ ($2,6316$ грн /10 рублів). У 2012 р. щоденні відхилення офіційного курсу гривні до долара США від ринкового впродовж року перебували в межах від $- 0,09\%$ до $- 1,95\%$.

Девiзна політика полягає у зміні обсягів купівлі та продажу іноземної валюти з метою впливу на курс національної грошової одиниці. Через обмеженість розмірів офіційних валютних резервів продаж іноземної валюти має чергуватися з її купівлею, інакше резерви можуть бути вичерпаними. Девiзна політика проводиться у формі валютних інтервенцій. Валютна інтервенція – це пряме втручання центрального банку в операції на валютному

ринку з метою регулювання курсу національної валюти через операції з купівлі-продажу іноземних валют. Головними цілями проведення валютних інтервенцій є: підтримання на певному рівні курсу національної грошової одиниці з тим, щоб не допустити її знецінення або необґрунтованого зміцнення; стабілізація кон'юнктури на валютному ринку країни, тобто врівноваження попиту і пропозиції на іноземну валюту; підтримання курсу національної валюти на штучно заниженому рівні для стимулювання збільшення обсягів експорту і підтримання конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Для недопущення різких курсових коливань гривні НБУ у посткризовий період зберігає свою присутність на валютному ринку і здійснює інтервенції як з купівлі іноземної валюти, так і з її продажу. Протягом 2011-2012 рр. їхнє загальне сальдо було від'ємним і становило відповідно 3,7 і 7,5 млрд дол. США в еквіваленті, що призвело до вилучення з обігу національної валюти і поповнення міжнародних резервів. Частка операцій НБУ в загальному обсязі міжбанківського валютного ринку в 2012 р. була значно меншою (3,1 %), ніж у 2011 р. (6,9 %).

Більш низька інфляція в Україні в 2012 р., порівняно з країнами – основними торговельними партнерами, позитивно вплинула на конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Реальний ефективний обмінний курс гривні знизився за 11 місяців 2012 р. на 5,0 %, порівняно з груднем 2011 року. Завдяки цьому українські виробники отримали цінові переваги як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках збуту їх продукції. Управління валютними резервами включає в себе формування їх оптимальної структури і раціональне розміщення активів країни за кордоном (у депозити в закордонних банках, у цінні папери, шляхом проведення форексних операцій тощо). Офіційні валютні резерви складаються із золота, іноземних валют, спеціальних прав запозичення, а також квоти країни в Міжнародному валютному фонді.

За станом на 01.01.2013 р., обсяг міжнародних резервів становив 24,5 млрд дол. США (в еквіваленті). Незважаючи на те, що Україна з кінця 2010 р. не отримувала фінансування від МВФ, Національним банком та Урядом України вчасно та в повному обсязі здійснювалися платежі з погашення та обслуговування державного та гарантованого державою боргу. Їх загальний обсяг у 2012 р. становив 7,8 млрд дол. США, що перевищує показник 2011 р. більше ніж удвічі (3,2 млрд дол. США). У тому числі, в рахунок погашення кредиту «Стенд-бай» МВФ було сплачено понад 3,4 млрд дол. США. Крім зазначених чинників, на динаміку міжнародних резервів також вплинуло надходження коштів від розміщення Урядом України ОЗДП (3,9 млрд дол. США), ОВДП та казначейських зобов'язань в іноземній валюті (відповідно 2,9 млрд дол. США та 152 млн дол. США в еквіваленті), а також доходи від розміщення резервів та позитивна курсова різниця.

Валютні обмеження становлять сукупність заходів і правил, сформульованих в законодавчому порядку або центральним банком і спрямованих на досягнення рівноваги в платіжному балансі, підтримання стабільного курсу національної грошової одиниці та досягненні інших цілей.

Вживаються різні форми валютних обмежень, зокрема: обов'язковий продаж валютних надходжень резидентів від здійснення експортних операцій; заборона на ввіз та вивіз валютних цінностей без спеціальних дозволів; встановлення для комерційних банків обов'язкових нормативів відкритої валютної позиції тощо. У 2012 р. НБУ також уживав системних заходів, спрямованих на посилення статусу грошової одиниці України як засобу платежу та заощадження (через поглиблення диференціації нормативів обов'язкового резервування, а також ініціювання більш жорстких законодавчих вимог щодо встановлення цін виключно в гривні та заборони надання/отримання споживчих кредитів в іноземній валюті).

Залишки за кредитами, наданими населенню в іноземній валюті, у 2012 р. зменшилися на 25,8%, що є найбільшим зменшенням з часу запровадження заборони споживчого кредитування в іноземній валюті. При цьому зменшення обсягів кредитування населення в іноземній валюті в 2011, 2010 та 2009 рр. становило 20,7 %, 17,2 % та 13,5% відповідно [8].

Обсяг кредитів, наданих населенню в іноземній валюті, за підсумками 2012 р., вперше з 2003 р. став меншим порівняно з відповідним показником у національній валюті. Отже, динаміка банківського кредитування в 2012 р. супроводжувалася нівелюванням валютних диспропорцій, накопичених напередодні кризи 2008 року. Зазначене вище відповідним чином відобразилося на валютній структурі кредитного портфеля банків. Так, за станом на 01.01.2013 р., частка кредитів в іноземній валюті в загальному їх обсязі знизилася з 40,7 % до 37,0%. Зменшення доларизації кредитного портфеля банків сприяло підвищенню потенціалу банківської системи в протидії зовнішнім потрясінням.

26.02.2013 р. народним депутатом Євгеном Сігалом були зареєстровані проекти Закону України № 2400 «Про внесення змін до статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо банківських вкладів фізичних осіб», яким передбачається введення заборони на відкриття депозитів в іноземній валюті, та Закону України № 2401 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо банківських вкладів фізичних осіб», яким пропонується ввести з 1 січня 2014 р. норму відносно оподаткування частини доходів фізичних осіб, отриманих у виді процентів на поточні або депозитні банківські рахунки, у розмірі 25% [9]. НБУ як регулятор банківської системи України не підтримує вищезазначені ініціативи. Навпаки, політика НБУ спрямована на стимулювання збільшення депозитної бази відповідно до світової практики. Загальний обсяг депозитів за 2012 р. підвищився на 16,1% – до 567,9 млрд грн. Таке зростання відбулося завдяки збільшенню депозитів як у національній (13,8%), так і в іноземній валютах (19,2%). У цілому динаміка депозитів у 2012 р. характеризувалася стабільним зростанням, яке відбувалося як за рахунок приросту депозитів суб'єктів господарювання, так і населення.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. В Україні відсутнє законодавче визначення терміну валютного регулювання держави. Критична оцінка існуючих дефініцій дозволила

запропонувати власне трактування державного валютного регулювання – це складова валютної політики держави, діяльність держави та уповноважених нею органів щодо регламентації валютних відносин економічних суб'єктів та їх діяльності на валютному ринку (валютні операції, міжнародні розрахунки), а також проведення зваженої і обґрунтованої валютно-курсової політики. Вважаємо, що перевагою даної дефініції, на відміну від існуючих, є визначення місця валютного регулювання, а також акцент на регламентацію валютного ринку, його суб'єктів, валютно-курсову політику.

2. НБУ здійснює валютне регулювання шляхом використання адміністративних і економічних методів, до основних із яких відносять: девізну політику, процентну політику, управління валютними резервами, валютні обмеження, які можуть мати як пряму, так і опосередковану дію. Ринкове і державне валютне регулювання доповнюють одне одного: при цьому ринкове регулювання основане на конкуренції й породжує стимули розвитку; відповідно державне валютне регулювання спрямоване на визначення й нівелювання негативних наслідків ринкового.

3. Основними ознаками валютної політики НБУ у посткризовий період є: стабілізація валютного курсу гривні, зменшення частки операцій НБУ на міжбанківському ринку, від'ємне значення валютних інтервенцій, зростання обсягу валютних резервів, введення додаткових валютних обмежень – на видачу споживчих кредитів в іноземній валюті. Реакцією валютного ринку на застосування вказаних інструментів стало: зростання обсягів депозитів, переважно в іноземній валюті; скорочення обсягу кредитів в іноземній валюті та їх частки у кредитному портфелі; зменшення рівня доларизації економіки.

Метою подальших досліджень є визначення ролі валютного каналу емісії грошей у посткризовий період.

Список літератури

1. Сас Б. Б. Центральний банк в системі валютного регулювання: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Б. Б. Сас; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2007. – 21 с.
2. Резнікова О. О. Система валютного регулювання в Україні на сучасному етапі: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / О. О. Резнікова; Наук.-дослід. фінанс. ін-т при М-ві фінансів України. – К., 2001. – 18 с.
3. Тушницький Н. О. Монетарні інструменти макроекономічного регулювання в умовах переходу України до ринку: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Н. О. Тушницький; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2002. – 20 с.
4. Береславська О. І. Механізм валютного регулювання в Україні: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 / О. І. Береславська; Держ. податк. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – К., 2011. – 31 с.
5. Мелих О. Ю. Валютно-курсова політика та її вплив на фінансову безпеку держави: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / О. Ю. Мелих; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2010. – 20 с.
6. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 [Електронний ресурс] //

Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст.184. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=15-93>

7. Проект Закону про валютне регулювання та валютний контроль в Україні № 0925 від 23.11.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30876

8. Монетарний огляд за 2012 рік. – К.: НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712>

9. Національний банк України не підтримує введення заборони на відкриття депозитів в іноземній валюті та оподаткування доходу від банківських вкладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=603896&cat_id=55838.

УДК 336:332

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Волощенко Л. Н.,

к.э.н., доц. кафедры финансов ДонГУУ

Визначення Україною свого місця у світовому глобальному просторі, просування до нього є складним і неоднозначним процесом, який формується під впливом багатьох, часто взаємовиключних, факторів. У даній роботі за допомогою економетричних методів проаналізовано різні аспекти ступеня залученості України та її регіонів в глобальну економіку, зроблено аналіз засобів реалізації фінансово-економічної політики, стану виробництва і розвитку фінансових ринків регіонів в сучасній Україні, визначені послідовність і запропоновані основні напрямки адаптації їх до вимог сучасного процесу глобалізації світової економіки.

Ключевые слова: *глобализация, регион, прямые иностранные инвестиции, внешняя торговля, динамика, экономическое пространство, финансовый рынок.*

Определение Украиной своего места в мировом глобальном пространстве, продвижение к нему является сложным и неоднозначным процессом, который формируется под воздействием многих, часто взаимоисключающих, факторов. В настоящей работе с помощью эконометрических методов проанализированы различные аспекты степени вовлеченности Украины и ее регионов в глобальную экономику, сделан анализ средств реализации финансово-экономической политики, состояние производства и развитие финансовых рынков регионов в современной Украине, определены последовательность и предложены основные направления адаптации их к требованиям современного процесса глобализации мировой экономики.

Ключові слова: *глобалізація, регіон, прямі іноземні інвестиції, зовнішня торгівля, динаміка, економічний простір, фінансовий ринок.*

Determination of Ukraine's place in the world global space, moving towards him is a complex and controversial process that is influenced by many, often conflicting, factors. In this paper, we use econometric techniques to analyze different aspects of the degree of involvement of Ukraine and its regions in the global economy, made an analysis of the implementation of the financial and economic policies, the state of the